

6. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Київ-Кіровоград: ПП «ПОЛІУМ», 2011. 464 с.

7. Вагнер Г. Основы исследования операций / пер. с англ. Б.В. Вавилова. Том 1. М.: Изд-во «Мир», 1972. 336 с.

8. Орнатский П. П. Теоретические основы информационно-измерительной техники. К: Изд. объединение «Вища школа», 1976. 432 с.

REFERENCES

1. Anysymov, M. V. (1995). Radioelektronika: Laboratornyy praktikum: navch. posib [Radio Electronics: Laboratory Workshop: Teaching manual]. Vyshcha shk., Kyiv, Ukraine.

2. Anysymov, M. V. (1997). Elektrotehnika z osnovamy promyslovoi elektroniky [Electrical engineering with the basics of industrial electronics]. Vyshcha shk., Kyiv, Ukraine.

3. Anisimov, M. V. (2017). Standartyzaciya, metrologiya i sertyfikaciya v galuzi osvity [Standardization, Metrology and Certification in Education: Teaching manual 2nd form, papers. and reworked] : navch. posib. Poligrafichne PP «POLIUM», Kropyvnytskij, Ukraine.

4. Anisimov, M. V. (2017). Standartyzaciya, metrologiya i sertyfikaciya v galuzi osvity: navch. posib. dlya stud. ped. navch. zakl. [Standardization, Metrology and Certification in Education: Teaching manual 2nd form, papers. and reworked]. Svidocztvo pro reyeestraciyu avtorskogo prava na tvir Ukrayiny № 70817, data reyeestraciyi 03.03.2017, Kyiv, Ukraine.

5. Anisimov, M. V. (2018). Osoblyvosti vykladannia «Standartyzatsii i metrolohii» u pedahohichnykh universytetakh [Features of teaching «Standardization and Metrology» in pedagogical universities]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky*, Kropivnitsky, Ukraine, 161, 16–20.

6. Anisimov, M. V. (2011). Teoretyko-metodolohichni osnovy prohnouzuvannia modelei u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh

[Theoretical-methodological bases of prognostication of models in profesiyno-tekhnichnykh educational establishments]. PP «POLIUM», Kyiv-Kirovohrad, Ukraine, 464.

7. Vagner, G. (1972). Osnovy issledovaniya operacij [Bases of research of operations]. Tom 1. per. s angl. B.V. Vavilova. Izd-vo «Mir», Moscow, Russian.

8. Ornatskiy, P. P. (1976). Teoreticheskiye osnovy informatsionno-izmeritel'noy tekhniki [Theoretical bases of information-measuring technics]. Izd. obyedineniye «Vishcha shkola», Kyiv, Ukraine.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНІСІМОВ Микола Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, доктор філософії з професійної педагогіки Міжнародної Академії проблем Людини в авіації і космонавтиці, член-кореспондент Аерокосмічної Академії України, кафедра теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнський ДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: прогнозування змісту професійної освіти та моделювання професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANISIMOV Mykola Viktorovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Philosophy in Professional Pedagogy of the International Academy of Human Problems in Aviation and Cosmonautics, Corresponding Member of the Aerospace Academy of Ukraine, the Department of Theory and Methodology of Technological Training, Health and Safety, Central Ukrainian State Pedagogical University Volodymyr Vynnychenko.

Circle of research interests: forecasting of professional education content and modelling of professional preparations of future skilled workers.

Дата надходження рукопису 10.04.2019р.

УДК 37.091.4ТхоржевськийД.:62/64

АРТЮШЕНКО Петро Петрович –

голова профспілкового комітету

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ORCID ID 0000-0002-1440-2217

e-mail: artpp64@ukr.net

ІДЕЇ І ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ НАУКОВОЇ ШКОЛИ АКАДЕМІКА ДМИТРА ТХОРЖЕВСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вивчення минулого (проблем, ідей, концепцій, наукових шкіл, біографій учених) дозволяє відтворити і не втратити накопичені матеріали минулих років і цим уберегти майбутні покоління дослідників від можливих помилок, допомоги дати нову інтерпретацію деяким фактам,

заповнити прогалини в історії вітчизняної педагогіки. Неможливо зрозуміти минуле без глибокого дослідження біографій педагогів, соціального життя їхнього співтовариства.

Дослідження наукової спадщини знаного педагога ХХ століття Дмитра Олександровича Тхоржевського обумовлено прагматичним

розумінням цінності і актуальності його поглядів в умовах, коли Україна має потребу в науковій організації трудової і професійної підготовки. Потенціал аналітичних і методологічних підходів ученого і педагога до розуміння і організації трудової підготовки і виховання не обмежений часовими межами і заслуговує уваги науковців, які ставлять перед собою мету зрозуміти і організувати процес підготовки сучасних педагогів. Потребує поглибленого розкриття своєрідність поглядів педагога і науковця на сутність підготовки майбутнього вчителя трудового навчання.

Автором статті продовжена розробка та розкриття особливостей педагогічної системи наукової школи Дмитра Олександровича та її генези, здійснено реконструкцію поглядів науковця на зміст професійної педагогічної діяльності вчителя трудового навчання з метою впровадження їх у практику підготовки наукових кадрів.

Своїми роботами Д. Тхоржевський продемонстрував приклад успішного підходу до організації методики трудової і професійної підготовки вчителя трудового навчання. Потенціал аналітичних і методологічних підходів ученого і педагога до розуміння та організації трудової підготовки і виховання не обмежений часовими межами і заслуговує уваги сучасних науковців, які ставлять перед собою мету зрозуміти і організувати процес підготовки сучасних педагогів.

Д. Тхоржевський зробив значний внесок у теорію і практику трудової і професійної підготовки. Його наукова школа була і, мабуть, залишається до цього часу провідною науковою школою в сфері методики трудової і професійної підготовки в Україні. Учений ще за радянських часів був єдиним Академіком педагогічної Академії наук СРСР із питань методики трудової підготовки в Україні [17]. Внесок Д. Тхоржевського у розробку основних теоретичних положень підготовки вчителя трудового навчання до цього часу відповідно не оцінений. Нарешті, досліджуючи внесок Д. Тхоржевського у розвиток української педагогічної науки, можна висвітлити маловивчене питання формування наукової школи. Розгляд питань генезису трудового навчання, системи підготовки вчителя трудового навчання дозволить скласти більш повне уявлення розвитку вітчизняної педагогічної думки в один із найбільш цікавих історичних періодів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У відповідності з темою нашого дослідження особливу значущість мають праці історико-педагогічного спрямування. Окремі відомості з організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді опосередковано відображено в дослідженнях, монографічних виданнях з історії становлення та розвитку педагогічної освіти в Україні таких науковців, як: Л. Ваховський [4], В. Вихрущ [5], Л. Вовк [6], М. Євтух [8], В. Курило [9], В. Майборода [10]. Існуючі публікації не знімають завдання цілісного, системного вивчення

наукової спадщини Д. Тхоржевського з позицій сучасної педагогічної теорії.

Актуальність обраної проблеми посилюється протиріччям між визнанням внеску Д. Тхоржевського в розвиток професійної освіти, теорії і методики трудової підготовки та недостатньою вивченістю його наукової біографії і творчої спадщини його наукової школи.

Мета статті полягає у здійсненні наукового аналізу та теоретичного узагальнення ідей і практичного досвіду підготовки вчителів трудового навчання в творчій спадщині наукової школи Дмитра Олександровича Тхоржевського.

Загальний напрямок дослідження деталізований у такі завдання: розкрити генезу наукової школи Д. Тхоржевського; дати класифікацію педагогічним науковим школам і визначити місце наукової школи Д. Тхоржевського в цій системі; виявити особливості педагогічної системи наукової школи Д. Тхоржевського.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використовувався комплекс методів дослідження: *теоретичні*: персоналістично-біографічний (аналіз педагогічної та наукової діяльності учнів Д. Тхоржевського, уточнення біографічних даних); проблемно-хронологічний (виявлення основних тенденцій і динаміки розвитку дидактичних поглядів наукової школи вченого); *емпіричні*: контент-аналіз (виявлення основних позицій представників наукової школи Д. Тхоржевського щодо проблеми підготовки вчителя трудового навчання).

Джерельну базу дослідження склали: праці Д. Тхоржевського (монографії, навчальні посібники, наукові статті, програми, підручники, звіти); спогади сучасників ученого, його учнів і послідовників (В. Борисов, В. Васенко, В. Гетта, Л. Гриценко, В. Дідух, В. Курок, О. Лихолат, Л. Савка, В. Сидоренко, Т. Сиротенко, В. Стешенко, М. Ховрич та ін.); біографії вченого і наукові публікації дослідників його життя та творчості (Л. Березівська, Я. Бобилева, В. Гетта, О. Підлуцький).

Дослідження охоплено роки життя і творчості Д. Тхоржевського (1930-2002 рр.) з акцентом на періоді розквіту його науково-педагогічної діяльності (1985-2000 рр.).

Уточнено класифікацію наукових шкіл і визначено місце в ній наукової школи Д. Тхоржевського та розкрито її особливості; здійснено реконструкцію поглядів науковця на професійні здібності, уміння та навички вчителя трудового навчання.

Нами виділені етапи педагогічної творчості наукової школи: I етап – (творчої, інтенсивної самореалізації) – 1974-1984 рр., II етап – (реалізації провідних ідей) – 1985-2002 рр.), III етап – (розвиток ідей вченого його учнями).

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен наукових шкіл традиційно вважався предметом дослідження наукознавства, історії науки, соціальної психології. До цього часу, наукові

школи не були об'єктом педагогічних досліджень. Але в останні роки у зв'язку з актуальністю проблеми якості наукових досліджень, з'явилася досить велика кількість робіт, присвячених проведенню наукових досліджень і підготовці фахівців до дослідницької діяльності. Склалася дещо парадоксальна ситуація: з одного боку, всі визнають необхідність підвищення ефективності наукової підготовки, а з іншого найбільш успішна наукова підготовка реалізується саме в наукових школах.

В енциклопедичних словниках [3; 13] «школа» визначається як напрям в науці, літературі, мистецтві і т. ін., пов'язана єдністю основних поглядів, спільністю або спадковістю принципів і методів. Будь-яка наукова школа розв'язує проблему навчання і підготовки учнів і залучення послідовників [1]. Отже, вона несе в собі педагогічні елементи і може розглядатися як педагогічна система.

У нашому дослідженні будемо використовувати наступне визначення поняття «наукової школи»: «відносно невеликий науковий колектив, який об'єднаний не стільки організаційними межами і конкретною тематикою, але і загальною системою поглядів, ідей, інтересів, традицій, що зберігається, передається і розвивається при зміні наукових поколінь» [2]. На наш погляд, доцільно виділити наступні ознаки наукової школи: спільність наукових інтересів представників школи і наукова значущість проблем, що розглядаються; рівень наукових результатів школи і її (тобто школи) визнання в країні і за кордоном; роль наукового лідера; стабільність і перспективи школи (наступність наукових поколінь, робота з науковою молоддю).

Досвід наукової школи Д. Тхоржевського потребує спеціального дослідження для його розповсюдження в системі наукової освіти. Для цього необхідно розглядати не тільки ідеї, що розвивалися, а і саму систему підготовки науковців у них. При цьому необхідно розуміти, що наукові школи як педагогічні системи є системами особливими і значно відрізняються від інших педагогічних систем. У відповідності з класифікацією наукових шкіл за формою організації діяльності учнів, як вже відзначалося, у школах існують: індивідуальна, колективна і змішана форми організації науково-дослідної діяльності.

Слід зазначити, що тільки сильній і яскравій особистості, що поєднує в собі глибину і ясність мислення з внутрішньою інтелектуальною свободою, цілеспрямованістю і педагогічною майстерністю, призначено створити свою школу в науці.

Духовний розвиток Д. Тхоржевського як професіонала відбувався за часів значних соціальних і економічних змін, яких зазнавало наше суспільство, а реалізація його основних ідей відбувалась в роботах його учнів і членів наукової школи. Наукова школа Д. Тхоржевського мала

визначне значення в особистісному, професійному та науковому становленні викладачів-дослідників.

За радянських часів (в 70-х роках минулого століття) керувати науково-дослідною роботою аспірантів (готувати кандидатів і докторів наук) мав право тільки доктор наук [7, с. 195-203]. Тому можна визначити, що наукова школа Д. Тхоржевського розпочала свою діяльність у 1977 році. Захистивши докторську дисертацію у 1976 році на тему «Дидактичне дослідження системи трудового навчання» [15; 16], він очолює кафедру трудового навчання та креслення Київського педагогічного інституту ім. О. Горького (нині Національного педагогічного університету М. Драгоманова) та розпочинає активну діяльність, спрямовану на підготовку фахівців із проблем трудової і професійної підготовки.

Виявлені в ході наукового пошуку теоретичні положення і фактичний матеріал мають суттєве значення для реформування системи підготовки сучасного вчителя трудового навчання та технологій. Зокрема, на ниві освітньої науки (у наукових установах та вищих закладах освіти) учні вченого працюють у всіх куточках України. Серед них 50 кандидатів та 3 доктори наук. «Характерною особливістю наукової школи Д. Тхоржевського без перебільшення слід вважати наявність у більшості вищих педагогічних закладів України її своєрідних осередків із декількох його вихованців. Багато наукових вихованців Дмитра Олександровича вже й самі мають своїх учнів та послідовників» [11; 12; 19].

Створивши свою наукову школу Д. Тхоржевський залишив по собі пам'ять як про творчого педагога, ерудованого фахівця, мудрого наставника і порадирика. Вихованці його наукової школи сьогодні продовжують справу започатковану учителем.

Цікавою для нашого дослідження є стаття «Готуємо студентів до педагогічної дослідницької діяльності в школі», в якій його учні В. Борисов, В. Стещенко і Д. Тхоржевський розглядають питання підвищення рівня підготовки майбутніх учителів трудового навчання за допомогою впровадження безперервної ступеневої освіти. На їх думку «запровадження безперервної ступеневої освіти у вищій школі дає можливість переглянути і піднести на новий рівень формування готовності майбутніх учителів до педагогічних досліджень» [14].

У 2000 р. була завершена робота над проектом навчального плану професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Її, під керівництвом Д. Тхоржевського, виконала група фахівців (професор В. Сидоренко, доценти Р. Захарченко, О. Гнеденко, Г. Воїтелева, В. Назаренко, Т. Тхоржевська). У статті «Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання» [18, с. 37-43] було подано цей проект навчального плану, що мав суттєві відмінності від попередніх навчальних планів. Зміст навчального плану був суттєво педагогізований та усував перевагу інженерної підготовки над професійно-

педагогічною, заклавши підвалини ступеневості та наступності у змісті професійної підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів та спеціалістів у галузі технологічної освіти.

Проведене вивчення специфіки підготовки вчителя праці, творче використання досвіду Д. Тхоржевського і здобутків його наукової школи дозволило визначити перспективи подальшого творчого вдосконалення підготовки вчителя трудового навчання, до яких віднесені: обов'язкова підготовка до навчальної, методичної, дослідницької, виховної діяльності, забезпечення балансу між інженерною та педагогічною підготовкою, посилення дослідницької та творчої складової у фаховій підготовці вчителя трудового навчання.

Ідеї Д. Тхоржевського продовжують своє життя в роботах молодих науковців і втілюються практично його учнями і послідовниками. Він любив й умів працювати зі своїми учнями. Як відзначають усі його учні, не зважаючи на колосальну зайнятість, він завжди знаходив час для ретельного розбору їхніх робіт, наполегливо учив методиці дослідження, а головне - розумінню важливості досліджуваної ними проблеми, її місця і значення в житті суспільства. Будучи сам визнаним ученим, він орієнтував своїх учнів на дослідження актуальних і маловивчених проблем, рішення яких дійсно могло збагатити і покращити навчально-виховний процес.

На питання анкети: «Які педагогічні ідеї з підготовки вчителів трудового навчання Ви використовуєте в роботі?» дослідники спадщини науковця [2] отримали показові відповіді. Завідувач кафедри основ матеріалознавства і трудового навчання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент М. Ховрич, так відповів на питання анкети: «Дмитро Олександрович, на мій погляд, при підготовці вчителів трудового навчання основну увагу звертав на формування професійних якостей майбутнього вчителя. Саме ця теза покладена і в мою професійну діяльність». Багато учнів та послідовників Д. Тхоржевського можуть погодитися із цим висловом і підтвердити, що його ідеї та методичні розробки і сьогодні не втратили свої актуальності.

Саме досвід участі в розробці науково-дослідницької програми професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання дав змогу його учням у подальшому створювати власні дослідницькі програми. Так, наприклад, праці А. Вихруща стали розвитком ідей щодо підготовки вчителя трудового навчання у вищій школі, а роботи В. Борисова є розвитком ідей Д. Тхоржевського, щодо проблеми національного виховання молоді.

Роботи учнів об'єднані в межах єдиної наукової школи і пов'язані з роботами керівника. Тому вважається обов'язковим мати уявлення про зміст дослідження своїх колег по школі. Формами організації спілкування і взаємодії в наукових школах є семінари і колоквиуми, які мають

неформальний характер. Існувала певна формула: вважалося, що в підходах до методики трудового навчання, у своїх наукових симпатіях й антипатіях всі стоять на загальних позиціях. Це давало можливість «сторонньому теоретику» спілкуватися з Д. Тхоржевським і з його учнями.

Організуючи експериментальні дослідження, академік Д. Тхоржевський залучав як виконавців теми, так і колектив своєї наукової школи у цілому. Дані, що отримувалися під час дослідження, інтегрувалися в певну єдину систему наукових поглядів, які утворювали ідейний стрижень школи, що об'єднувала учнів у колектив. Він особливо культивував критичну форму обговорення й аналізу матеріалів, що доповідалися. Толерантно ставився до критики навіть власних ідей, що були на стадії оформлення.

Загальна кількість науково-методичних праць Д. Тхоржевського сягає «...близько 350 публікацій, серед яких більш як 50 книжок, зокрема 11 монографій» [19, с. 531-537].

Ним створено проблемну лабораторію трудового виховання і виробничого навчання Педагогічного товариства України, яка працювала на громадських засадах, але під керівництвом Дмитра Олександровича проводила важливу для розвитку трудового навчання науково-дослідницьку діяльність, спрямовану на вирішення багатьох проблем трудового навчання та виховання в загальноосвітній школі та підготовки кваліфікованих робітників у профтехучилищах України. Творчим досягненням лабораторії став комплекс дидактичних посібників із трудового навчання та креслення. Завдяки зусиллям керівника та членів лабораторії проведено значну кількість науково-практичних семінарів у всіх кутках України, на яких обговорювалися поточні проблеми, що хвилювали і вчених і вчителів загальноосвітніх шкіл та профтехучилищ [12].

Створивши наукову школу, Д. Тхоржевський присвятив свою діяльність дослідженню проблем трудової підготовки молоді, включаючи допрофесійне та початкове професійне навчання учнів загальноосвітніх шкіл, а також професійне навчання у системі професійно-технічної освіти, спрямовувавши свої наукові пошуки на вдосконалення змісту та методики трудового навчання в загальноосвітній школі та методичної підготовки вчителя трудового навчання.

Так, у дисертації В. Стешенка досліджено проблему інтеграції знань із спеціальних дисциплін у професійній підготовці вчителя трудового навчання. Розглянуто інтеграцію знань, шляхи їх застосування у підготовці вчителя, розв'язано питання встановлення міжпредметних зв'язків спеціальних дисциплін і їх реалізація в процесі підготовки вчителів трудового навчання.

Важливе місце у змісті підготовки майбутніх вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах посідає профорієнтаційна підготовка. Так, можливості вчителя трудового навчання у здійсненні профорієнтаційної роботи

вивчалися М. Ховричем. Ним доопрацьована професіограма вчителя праці з урахуванням функцій методиста з профорієнтації. В дисертації М. Ховрича здійснено аналіз методичного забезпечення профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних закладах. У роботі обґрунтовано систему профорієнтаційної підготовки вчителя трудового навчання. Зараз ним розробляються питання моделі діяльності вчителя технологій у сучасних умовах.

В дисертації Т. Сиротенко розглянуто питання підготовки вчителя трудового навчання до естетико-педагогічної діяльності під час вивчення окремих навчальних дисциплін та позааудиторної діяльності. Ці питання вивчалися на матеріалі підготовки студентів до керівництва гуртковою роботою з українського декоративно-прикладного мистецтва.

В дисертації В. Васенко розглянуто питання формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів, визначені педагогічні умови, що забезпечують підготовку майбутніх учителів трудового навчання до виховної діяльності.

Д. Тхоржевський дотримувався думки, що найвищий рівень інтеграції в підготовці вчителя трудового навчання з позиції системного підходу полягає в принциповій зміні структури навчальних дисциплін, систематизації їх змісту на засадах логічної структуризації. Ефективність інтеграції змісту професійної підготовки вчителя трудового навчання доведена в дисертаційній роботі В. Курок. Як вона зазначила, інтеграція споріднених дисциплін у вищій школі має на меті: оптимальну підготовку фахівців відповідно до потреб і вимог суспільства; забезпечення мобільності випускника на період його професійної діяльності; підвищення дидактичної ефективності процесу навчання. При цьому було встановлено, що вдосконалення можливе за рахунок: міжпредметної кореляції; комплексного засвоєння навчальних проблем; вилучення дублювання знакової навчальної інформації в різних навчальних дисциплінах; обмеження кількості дисциплін (заліків, іспитів); підвищення економічної ефективності професійної освіти.

Цікавила також Д. Тхоржевського і проблема формування творчої особистості вчителя. Так під його науковим керівництвом В. Борисов підготував і захистив дисертацію «Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів». В дисертації В. Борисова розкрито сутність поняття «готовність студентів до педагогічної дослідницької діяльності», що є складовим компонентом готовності до педагогічної діяльності і характеризується усвідомленням значимості та інтересом студентів до здійснення педагогічної дослідницької діяльності, сформованістю в них спеціальних знань та умінь; конкретизовані види педагогічної дослідницької діяльності; визначені критерії сформованості елементів готовності до педагогічної дослідницької діяльності; визначені

умови, що забезпечують формування позитивних мотивів педагогічної дослідницької діяльності; запропонована методика формування готовності до педагогічної дослідницької діяльності.

В дисертації Л. Савки наведено діагностичні методики для визначення рівнів сформованості пізнавальних та психомоторних здібностей студентів. Розроблено завдання для розвитку спеціальних здібностей у процесі викладання курсу «Українська народна вишивка», перевірено їх вплив на формування рівнів спеціальних здібностей, необхідних у процесі обробки текстильних матеріалів ручними швами. Визначено умови ефективного формування пізнавальної активності у процесі організації вивчення студентами даного курсу. Розроблено та перевірено ефективність методу формування національної самосвідомості майбутніх учителів обслуговуючої праці в процесі вивчення мистецтва народної вишивки.

В дисертації Л. Козачок теоретично обґрунтовано підходи до відбору та структурування змісту навчального матеріалу з курсу «Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності». Розроблено авторську програму даного курсу та доведено її відповідність вимогам до підготовки студентів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. У статті здійснено і узагальнено цілісний аналіз педагогічної спадщини наукової школи академіка Д. Тхоржевського. Вивчено і узагальнено досвід цієї наукової школи з метою його розповсюдження в практику підготовки наукових кадрів. Визначено й детально схарактеризовано основні етапи її педагогічної творчості. Доведено, що духовний розвиток наукової школи ученого відбувався за часів значних соціальних й економічних змін, яких зазнавало наше суспільство. Виявлено розроблені науковою школою вченого теоретичні (системно-діяльнісний підхід до структури підготовки вчителя трудового навчання, стандартизація змісту підготовки вчителя освітньої галузі “Технологія”, оптимальність поєднання інженерної і педагогічної підготовки) та методичні (введення практикумів у майстернях, проблемно-пошукова діяльність під час лекцій, отримання вчителем трудового навчання робочої спеціальності та ін.) підходи.

Результати проведеного теоретичного пошуку та наукового аналізу практичного досвіду підготовки вчителів трудового навчання в творчій спадщині наукової школи Д. Тхоржевського дають можливість сформулювати висновки відповідно визначених завдань дослідження. Розроблено наукову періодизацію педагогічної творчості наукової школи Д. Тхоржевського (на основі дослідження творчих, біографічних, соціально-педагогічних, історично-хронологічних чинників). Виявлено й охарактеризовано такі основні її етапи: I етап - (творчої, інтенсивної самореалізації) - 1974-1984 рр., II етап - (реалізації провідних ідей) - 1985-2002 рр., III етап - (розвиток ідей вченого його учнями) - 2002 р. - по теперішній час.

Таким чином, теоретико-педагогічна спадщина наукової школи Д. Тхоржевського являє собою прогресивне за своєю суттю та змістом соціально-педагогічне явище, в якому органічно поєднуються теоретичні ідеї та досвід їх упровадження у практику діяльності вищої школи. Педагогічні ідеї Д. Тхоржевського не втратили свої значущості в умовах реформування сучасної системи вищої педагогічної освіти. Вони отримують подальший свій розвиток у нових підходах його послідовників та учнів щодо організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Проведене дослідження слугуватиме підґрунтям подальшого вивчення проблем підготовки вчителів трудового навчання та технологій. Подальшого поглибленого наукового вивчення потребують питання професійної підготовки та національного виховання молоді у творчій спадщині наукової школи Д. Тхоржевського.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алла Бойко: наукові, навчальні, й моральні уроки. *Наукова педагогічна школа*. Полтава : ТОВ «АСМІ». 2009. 416 с.
2. Бобилева Я. В. Особливості підготовки вчителя трудового навчання в працях Д. О. Тхоржевського. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2009. Вип. 67. С.184–189.
3. Большая Советская энциклопедия (в 30 т.). Москва : «Советская энциклопедия», 1978. Т. 29. 640 с.
4. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу : постановка проблеми. *Шлях освіти*. 2005. № 2. С. 7–11.
5. Вихрущ В. О. Дидактична думка в Україні (друга половина ХІХ-початок ХХ століття): проблеми розвитку теорії. Тернопіль : ТНПУ, 2000. Ч.1. 433с.
6. Вовк Л. П. Історія освіти дорослих в Україні : нариси. Київ : КДПУ, 1994. 236 с.
7. Дубасенюк О. Роль наукової школи у підготовці викладача-дослідника. *Професійна освіта : педагогіка і психологія*. Харків-Ченстохова-Київ, 2008. С. 195–203.
8. Євтух М. Б. Проблема підготовки учителя в історії педагогіки України. *Психолого-педагогічна підготовка учителя у педвузах* : матер. наук.-практ. конф. «Психолого-педагогічна освіта в Україні». Харків : ХДПУ, 1994. С. 157–160.
9. Курило В. С. Освіта та педагогічна думка східноукраїнського регіону у ХХ столітті. Луганськ : ЛДПУ, 2000. 460 с.
10. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні : історія, досвід, уроки. Київ : Либідь, 1992. 196 с.
11. Підлуцький О. Дмитро Тхоржевський : людина, яка зробила більше можливого. *Дзеркало тижня*. 2002. № 10. С.16.
12. Про смерть Д. О. Тхоржевського. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2002. № 1. С.2.

13. Советский энциклопедический словарь. Москва : «Советская энциклопедия», 1988. С.15–23.

14. Тхоржевський Д. О. Готуємо студентів до педагогічної дослідницької діяльності в школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1996. № 2. С.47.

15. Тхоржевський Д. О. Дидактичне дослідження системи трудового навчання : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1974. 76 с.

16. Тхоржевський Д. О. Дидактичне дослідження системи трудового навчання : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / КДПУ ім. О. М. Горького. Київ, 1973. 391 с.

17. Тхоржевський Д. О. Особова справа. Ф. № 346. Оп. № 5. Сп № 1163. 112 арк.

18. Тхоржевський Д. О. Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2000. № 2. С. 37-43.

19. Українська педагогіка в персоналіях. Кн. 2. ХХ століття : навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ : «Либідь», 2005. 548 с.

REFERENCES

1. Alla Boyko (2009). *Naukovi, navchal'ni, y moral'ni uroky* [Scientific, educational, and moral lessons]. *Naukova pedahohichna shkola*. TOV «ASMI», Poltava, Ukraine.
2. Bobylyeva, YA. V. (2009). *Osoblyvosti pidhotovky vchytelya trudovoho navchannya v pratsyakh D. O. Tkhorzhevs'koho*. [Features of teacher training in labor studies in the writings of D.O. Tcherzhevsky]. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenk*, 67,184-189.
3. Bol'shaya Sovet-skaya éntsyklopedyya (1978). [Large Soviet Encyclopedia]. «Sovet-skaya éntsyklopedyya», T. 29. Moskva, Russian.
4. Vakhov's'kyu. L. (2005). *Metodolohiya doslidzhennya istoryko-pedahohichnoho protsesu : postanovka problemy* [Methodology of research of historical-pedagogical process: problem statement]. *Shlyakh osvity*, № 2, 7–11.
5. Vykhruhshch, V. O. (2000). *Dydaktychna dumka v Ukrayini (druha polovyna KHKH-pochatok KHKH stolittya : problemy rozvytku teoriyi* [Didactic Thought in Ukraine (the second half of the nineteenth and early twentieth centuries): problems of the development of the theory]. TNPU, Ternopil', Ukraine.
6. Vovk, L. P. (1994). *Istoriya osvity doroslykh v Ukrayini : narysy* [History of adult education in Ukraine: Essays]. KDPU. Kyiv, Ukraine.
7. Dubasenyuk, O. (2008). *Rol' naukovoyi shkoly u pidhotovtsi vykladacha-doslidnyka* [The role of a scientific school in the training of a researcher-lecturer]. *Profesiyina osvita : pedahohika i psykholohiya*, 195–203.
8. Yevtukh, M. B. (1994). *Problema pidhotovky uchytelya v istoriyi pedahohiky Ukrayiny* [The problem of teacher training in the history of pedagogy of Ukraine]. *Psykhologo-pedahohichna pidhotovka*

uchytelya u pedvuzakh : mater. nauk.-prakt. konf. KHDPU, Kharkiv, Ukraine, 157-160.

9. Kurylo, V. S. (2000). Osvita ta pedhohichna dumka skhidnoukrayins'koho rehionu u KHKH stolitti [Education and pedagogical view of East-Ukrainian region in the twentieth century]. LDPU, Luhans'k, Ukraine.

10. Mayboroda, V. K. (1992). Pedahohichna osvita v Ukrayini : istoriya, dosvid, uroky [Higher pedagogical education in Ukraine: history, experience, lessons]. Lybid', Kyiv, Ukraine.

11. Pidluts'kyy, O. (2002). Dmytro Tkhorzhevs'kyy : lyudyna, yaka zrobyla bil'she mozhlyvoho [Dmytro Tcherzhevsky: the person who made the most possible]. *Dzerkalo tyzhnya*, №10, 16.

12. Prosmert', D. O. (2002). Tkhorzhevs'koho [About the death of D. O. Tcherzhevsky]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, № 1, 2.

13. Sovet'skyy éntsyklopedychesky slovar' (1988) [Soviet Encyclopedic Dictionary]. «Sovet'skaya éntsyklopedyya», Moskva, Ukraine, 15-23.

14. Tkhorzhevs'kyy, D. O. (1996). Hotuyemo studentiv do pedahohichnoyi doslidnyts'koyi diyal'nosti v shkoli. [Preparing students for pedagogical research activity at school]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, № 2, 47.

15. Tkhorzhevs'kyy, D. O. (1974). Dydaktychne doslidzhennya systemy trudovoho navchannya [Didactic study of the system of labor training: author's abstract] : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk spets 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky». KDPU im. O. M. Hor'koho, Kyiv, Ukraine.

16. Tkhorzhevs'kyy, D. O. (1973). Dydaktychne doslidzhennya systemy trudovoho navchannya [Didactic

study of the system of labor training] : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.01. KDPU im. O. M. Hor'koho, Kyiv, Ukraine.

17. Tkhorzhevs'kyy, D. O. Osobova sprava. F. № 346. Op. № 5. Sp. № 1163. 112 ark [Personal matter. F. No. 346. Op. No. 5, No. 1163. 112 arcs].

18. Tkhorzhevs'kyy, D. O. (2000). Pro navchal'nyy plan z pidhotovky vchytelya trudovoho navchannya [About the curriculum on the preparation of a teacher of labor education]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, № 2, 37-43.

19. Ukrayins'ka pedahohika v personaliyakh (2005) [Ukrainian pedagogy in personalities]. «Lybid'», Kyiv, Ukraine.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АРТЮШЕНКО Петро Петрович – голова профспілкового комітету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Наукові інтереси: теорія та методика технологічної освіти (трудове навчання та технології).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ARTUSHENKO Petro Petrovich – Chairman of the Trade Union Committee of the Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko.

Circle of research interests: theory and methodology of technological education (labor training and technology).

Дата надходження рукопису 12.04.2019р.

УДК 372.853

БАНАК Роман Данилович – аспірант кафедри теорії та методики навчання фізики та астрономії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, вчитель фізики та інформатики навчально-виховного комплексу «Домінанта»
ORCID ID 0000-0002-5790-7792
e-mail: banak1992@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ У ФІЗИЦІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Навчальні стратегії, що сприяють зв'язку з попередніми знаннями, можуть сприяти більш повному розумінню та більш глибокому вивченню нового матеріалу. Наприклад, ретельне опитування, яке активізує попередні знання та заохочує учнів до сприйняття нової інформації з урахуванням того, що вони вже знають, дозволяють полегшити процес навчання. Однак для того, щоб сприяти навчанню, попередні знання повинні бути відповідними, точними та достатніми для виконання поставленої задачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості та застосування інформаційно-комунікаційних технологій в контексті Е-навчання у процесі навчання фізики обґрунтовано в роботах Griffin B., Richardson J., Garrison DR, Anderson T., Sag, A., Благодаренко Л. та багатьох інших вчених. Незважаючи на те, що дослідження в даній проблемі ведуться багатьма дослідниками, питання Е-навчання та віртуалізації навчального процесу з фізики залишається недостатньо дослідженим й актуальним.